

DIA leest: Zwartboek van een DDR-historicus

Leestip van medewerkers van het Duitsland Instituut Amsterdam

[Achtergrond](#) - 29 oktober 2013 - Auteur: Krijn Thijs

Duitsland kent een alternatief en zeer levendig circuit van Oost-Duitse academici, die de ondergang van hun wereld betreuren en ook 25 jaar na de val van de Muur nog bezig zijn hun gelijk te halen. Werner Röhr is één van hen. Historicus Krijn Thijs worstelde zich door “de ideologische stroop” van diens magnum opus ‘Abwicklung’ en vond toch bruikbare passages.

Je hebt van die merkwaardige boeken... Je weet van te voren dat ze hun weg naar een groter publiek niet gaan vinden. En soms is dat maar goed ook. Duitsland kent genoeg half-geobsedeerde subculturen met boze auteurs. Ze vinden dat ze groot gelijk hebben en bewegen hemel en aarde om dat ook te krijgen, meestal zonder veel aandacht voor de empirische zijde van hun verhaal. Dat laatste kun je in elk geval niet zeggen van ‘Abwicklung. Das Ende der DDR-Geschichtswissenschaft’, van de Oost-Berlijnse historicus Werner Röhr (1941).

De twee lijvige delen van het boek, waar in de commerciële handel maar moeilijk aan te komen is, gaan over “de vernietiging” van de geschiedwetenschap van de DDR. Het verscheen in 2011 nogal low profile bij Edition Organon, Röhrs eigen uitgeverij, één van de vele half-officiële adressen die socialistische, in de regel uit de DDR afkomstige auteurs een forum geven. Het boek stamt uit de diepste krochten van wat deskundigen de *zweite Geschichtskultur* noemen: een alternatief en zeer levendig circuit van Oost-Duitse academici.

Socialistische termen

Ik heb Röhrs dikke *Zweibänder* de afgelopen maanden intensief gelezen en daarbij mijn best gedaan immuun te blijven voor de nogal penetrante betooglijn ervan. Zo moet het vroeger, toen de Muur nog hoog was en Duitsland eng, gevoeld hebben om communistische historici te lezen. Je was vooral benieuwd naar hun bronnenmateriaal, waar je toen zelf niet bij kon. De ideologische stroop was irritant.

Werner Röhr: 'Abwicklung. Das Ende der Geschichtswissenschaft der DDR'

Deel 1: 'Analyse einer Zerstörung' (Berlijn, 2011), 504 pag., ISBN 978-3-931034-14-6

Deel 2: 'Analyse ausgewählter Forschungen - Übersichten - Register' (Berlijn, 2012), 636 pag., ISBN 978-3-931034-16-0

Uitgever: [Edition Organon >>](#)

Röhr schrijft over een omstreden onderwerp: het verdwijnen van de Oost-Duitse geesteswetenschappers uit het Duitse academische landschap na 1990. Hij beklagt en betreurt dus de ondergang van zijn eigen wereld. Dat doet hij ook anno 2013 nog in socialistische termen - de revolutie van 1989 is bij Röhr steevast een *Rück-Wende*, dus een terugval, die leidde tot de "Anschluss" van de DDR bij de Bondsrepubliek en tot de "restauratie" van het kapitalisme. In vergelijkbare termen schetst hij het lot van de Oost-Duitse geschiedschrijvers: als een drama van onrechtmatig en vals optreden van nieuwe machthebbers - West-Duitse historici - tegenover hun hulpeloze DDR-collega's. Het geheel is niet vrij van complottheorieën. Zo eenvoudig ligt het niet, natuurlijk. Maar de hoeveelheid documentatie die Röhr en passant biedt, is immens en vooral: uniek.

Marxistisch-leninistische staatsleer

De erfenis van veertig jaar communistische geschiedschrijving in de DDR was al omstreden. Decennialang hadden historici het marxisme-leninisme als staatsleer aanvaard en bedreven, de DDR tot hoogtepunt in de Duitse geschiedenis gemaakt en op gevoelige punten (Hitler-Stalin-Pact, Volksoptstand 1953) ook echt gelogen. Overigens lang niet overal, want op enkele andere gebieden, zoals sociale geschiedschrijving, zijn de marxistische vraagstellingen juist best productief geweest.

Hoe dan ook zaten veel DDR-historici in 1990 met een problematisch wetenschappelijk oeuvre opgescheept, naar eigen en naar westerse maatstaven. Bovendien waren er in veel opleidingen in de dictatuur dingen gebeurd die het daglicht niet konden verdragen: professoren die kritische studenten aan de geheime dienst, de Stasi, hadden uitgeleverd en leerstoelen die op politieke gronden waren verdeeld. In een poging om de disciplines in Oost en West te integreren, verloor driekwart van de Oost-Duitse historici hun baan. De zelfstandige onderzoeksinstituten werden door West-Duitsers geëvalueerd, te licht bevonden en opgedoekt. Aan de universiteiten namen West-Duitsers zelf de meeste posities over. Toen de rook na enkele jaren van chaos en intriges wegtrok, was er van het Oost-Duitse vakbedrijf in feite niets meer over. Sommige *Wessis* schrokken daar zelf van, andere waren juist tevreden.

Stasi-informant

Krijn Thijs is historicus en [wetenschappelijk medewerker van het Duitsland Instituut Amsterdam](#). Hij is mede-auteur van een boek over de historiografie in het gedeelde Duitsland: '[Das 20. Jahrhundert erzählen. Zeiterfahrung und Zeiterforschung im geteilten Deutschland](#)' >>

Het precieze verloop van deze *Abwicklung* is in historiografisch Duitsland sindsdien een gevoelig onderwerp gebleven. Er zijn karrenvrachten aan polemieken en ruzies, maar er is weinig onderzoek. Westerlingen willen er hun vingers niet aan branden en boze oud-communisten zingen het rancuneuze lied van het onrecht dat hen is aangedaan.

Ook Röhrs boek is een woedende documentatie over dit proces van 'zuivering'. Röhr is een echte intellectueel en was in de DDR een bekend historicus, die best een aantal goede boeken schreef over het nationaal-socialisme (of *Faschismus*, zoals het in de socialistische DDR moest heten). Hij was ook één van de belangrijkste informanten van de Stasi in het academische leven van de DDR. Hij verloor in 1990 op voor hem zeer vernederende wijze zijn baan en zijn status. Sindsdien verzamelt hij alles wat hij krijgen kan over het precieze verloop van de 'zuiveringen' aan de zes DDR-universiteiten.

Zijn magnum opus is een in zijn verzamelwoede fascinerend staaltje van documentatie, in feite onleesbaar en verschrikkelijk eenzijdig, maar compleet met bronvermelding, voetnoten en aanhangsel. Zijn materiaal werd hem door talloze oud-collega's aangereikt, in de voetnoten duikt het ene *Privatarchiv* na de andere *Sammlung* op. Alles aan elkaar gepraat door een verongelijkt verslag dat de *Abwicklung* schetst als een moedwillige en systematisch uitgevoerde liquidatie. Ik ben zelf geneigd in het optreden van veel West-Duitse bestuurders en historici tijdens de *Wende* juist onzekerheid en improvisatie te lezen. Tussen bedoelingen en uitkomst van hun hervormingen lag vaak veel ruimte, maar dat soort overwegingen is aan Röhr niet besteed.

Meer lezen en luisteren:

Lezing Thijs over de *Abwicklung*, [hier terug te luisteren >>](#)

Adriaan in 't Groen [promoveerde in Leiden op de *Abwicklungen* >>](#)

J.M.J. Bouma werkt aan de VU aan een [proefschrift over Oost-Duitse subculturen >>](#)

Reactionaire vijand

Is dit boek bruikbaar? Nee en ja. Nee, omdat de overtrokken saus ook het vlees van de empirie bederft. Het is tot daar aan toe dat Röhr ook anno 2013 nog

onverschrokken ten strijde trekt tegen de reactionaire vijand – ergens is dat juist wel consequent voor iemand met zijn levensverhaal. Dat zijn woede en gekwetstheid van elke pagina afstraalt, is begrijpelijk. Problematisch is dat hij hier en daar in weerwil van de bronnen naar zeer avontuurlijke redeneringen grijpt – zoals de “kringen” in Bonn die “achter de schermen” aan de touwtjes, zonder dat hij daarvoor enige zichtbare aanwijzing geeft. Daarom durf ik toch mijn hand niet in het vuur te steken voor Röhrs recherche. Zou hij ook echt de aanwijzingen die tegen zijn radicale interpretatie spreken hebben opgenomen? In enkele gevallen doet hij dat schoorvoetend, maar ik vrees dat je er toch niet van op aan kunt. Dat tast de waarde van een naslagwerk behoorlijk aan.

Maar – ja! – het boek is niet alleen bruikbaar, maar in feite zelfs onmisbaar voor iemand die een wat meer gedetailleerd overzicht van de *Abwicklungen* wil krijgen. Welk DDR-historicus op welk moment waar onder wiens leiding met welk onderzoek bezig was, en waar hij na 1990 in welke procedure zijn baan verloor – dat kun je hier met tamelijk grote precisie naslaan. Iets zakelijkers en zeker iets completers over de *Abwicklungen* onder historici is er gewoon niet. Alleen om die reden vind ik het boek een standaardwerk.

Er rest ons weinig dan de licht anachronistische ontmoeting met een onverbeterlijke DDR-propagandist uit te houden, en naar de stemmen uit deze boze, verdrongen wereld te luisteren. Röhrs boek ‘Abwicklung’ is in Nederlandse bibliotheken overigens niet te krijgen. Wie geïnteresseerd is, neme contact op met het [documentatiecentrum van het Duitsland Instituut](#).

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/2855/dia-leest-zwartboek-van-een-ddr-historicus>